

კ ვ ა ლ ი

საქმიანი და სალიბერატორი ნახაზიანი გაზეთი, გამოდის ყოველ კვირა დღეს.

№ 34.

ავიბრუნს 15, 1893 წ.

№ 34.

შენახსი: — ღმერთო შემასწარ, ლექსი ბაჩანასი. — მოგონება აკაკისა. — ჩვენი სკოლების შესახებ ლ. ფურცლადისა. — მგობრის საფლავზედ, ლექსი ბაჩანასი — ზღვის გრივლი XX-სა. — მარგანეის (ქვა-გუნდის) ამბავი. — ჰერთა მეფე გ — ლისა. — ქებათა ქება, ლესი ვაჟა-ფშაველასი. — სიბრძნის ქვა X-ლისა. — სამკურნალო მეცნიერებისათვის წამებულნი კოტე ამირჯიბისა. — თაზო მომღერალი ბარბარე ჯორჯაძისა. — კორტოხას ლექსის ახსნა, მწეშისა. — სახუმარო გასართობი. — განცხადება.

ღმერთო შემასწარ!

ღმერთო, შემასწარ,
შემოგებეწივარ;
მოჰქროდეს ქარი,
შხუოდეს მტკვარი,
პლყაფდენ ზღვანი,
იმღერდენ მთანი.
მოსძახდენ ელნი
და ტყენი ბნელნი.

ლანდი წყარონი,
ტურფა მდელონი
იტყოდენ: „ღმერთო,
„ძლიერო, ერთო,
„მადლობა გძღვენთ:
გავიმარჯვეთო! გავიმარჯვეთო!“
1885 წ. ბაჩანა.

მ მ მ მ მ მ მ მ მარგანეის გამო

„უჭირფასესო აკაკი!

უწინ ჩამომივდა მარგანეცი პირველად აღებულნი
ორმოცდა ათი მანეთი. რადგან მარგანეის საქმე ჩვენ-
ში თავდაპირველად შენგან არის აჩუღელი და დამთავ-
რებელი, ამიტომ დამიდევნე შენს საკუთბეველზედ ნათური
შემოსავლისა, როგორც ძველად იგზლოვას სწირავდენ ყოველს
პირველს ნაშობს, პირველ ნაშკლს და პირველ ნაკრებს. აკურ-
თზე და შეიწირე მცირე ძღვენი პირველ შენაწირი, წრფელის
გულითა და სიყვარულით შენის გრთველის

დავით ბაქრაძისაგან.

26 მარტი 1893 წ.

ეს წერილი რომ მივიღე, ისეთი სიამოვნება გი-
გრძნენ, რომლის გვირგი იშვიათია ხოლმე ჩემს ცხოვ-
რებაში!... შემედარი იქნება, ვინც ამ ჩემს სიამოვ-
ნებას მიაწერს ჩემს საპირადო თავმოყვარეობას და
ან სიხარბეს!... მიზეზი სხვა არის და კიდევაც უნდა
აღვიარო აქ:

მე რომ პირველად მარგანეის საქმეს შევეუღე-
ქი, ხალხმა არა თუ არა იცოდა-რა, კიდევ იუცხო-
ვა და ყბად ამიღო. თუმცა მათ მე არასა ეთხოვდი,
მათი არა იხარჯებოდა-რა, მაგრამ მაინც კივინა და-
მცეს, თითქოს რაღაც მომაკედინებელი ცოდვის ჩა-
მდენი ყვაფილიყო!... სიტყვა რომ არ გაგრძელებდეს,
სახასიათოდ მოვიხსენებ აქ ერთ იმ დროულ წერილს,
მაშა ჩემთან მოწერილის:

„ძმომო როსტომ!

„შენი შვილი რომ რუსეთიდან დაბრუნდა, ჩვენ ყველა-
ნი სიხარულით მივეგებეთ: ვგვგონა, რომ ოჯახს ფეხზე დააყუ-
ნებდა და ჩვენი, მისიანებს, ბევრად გვარგებდა; მაგრამ მის
ნაცვლად, რომ სამსახურში შესულიყო და წინ ბიჯი წაედგა,
ან „ადვიკატობით სხვებსავით მოეხვეჭა რამე, ვე დალოცვილი
მესტეტირობას გამოუღდა და ლანძღვით ქვეყანა გადაიკიდა!...
ახლა კიდევ აუჩქებია რაღაც შავი-ქვა და თურმე იძისი: „ქვე

ყანა უნდა გავამდიდროო⁴ და ქვეყანას თავს ყბად აღებინებს. ხუთშაბათს მიხაილ წერეთელი იყო ჩემსას. ისიც ძალიან სწებს: რა გჭა, სიგიფ არადერნი ატყვია და ასე ახიერულად კი იტყვიან... სალომე წერეთლის: ჭალს თობილა? თუნდა სულ უძლიერა, რაც შეგი ქვა კი აქვს; მაგრამ თავის უთქვამს: თქვენის უმეტრებით ამ შემთხვევაში მე არ შემიძლია ვისარგებლო და არუნდით აუღია წელიწადში ხუთას თუნდა; ერთი წლის, მგანი, კიდევც მიუცია წინ-და-წინ... ნეტავი ფულს მაინც რათა ღუბავდა. მე კი განა ცოტა მაქვს ქვა-გუნდა? რგანისა და ღვიმევის ხროციები სულ შეგი-ქვა არ არისო? წაილს, ღმერთმა მოახშაროს და თუ შევეცილო იუდას თანა-ხიარი ვიყოო. დათია ჩიხრისხათვის უთქვამს: კიათურაში ადგილები იყიდეთ, რადგანაც იქ ერთ დროს რკინის გზა უნდა მოვიდესო და ეს კი ნამეტანიაო!... თავის ქნევიდა და შუბა-რებით დაამატა მიხაილმა.

მათთან, ჩემო როსტომ, ძალიან საკვირველი სანახავი არ იქნება ღვიმევე რკინის გზა! ადვილი იქნება, მერე კიდევ თუ ჯოჯოხთხელად გამომოაჩინა! რაღა გვიჭირს მე და შენ? შენ მაინც გეზარება ცხენზე ჯდომა და მაშინ ერთს თვალის და-ხამამებამდე შეგიძლია ჩემსა ამობარიგინო!... ემ, სასაცილოა, რომ ყველა ეს სამწუხარო არ იყოს... ეგ დალოცვილი რას მიღ-მოედება? მტრებს რაზე ახარებს? მისთანა რაშებს რათ ამბობს, რომელიც არც ღვთის არის და არც კაცის?... ეგება ხუმრავს, მაგრამ რომ აღარც ხუმრობასა ჰგავს... და ან კი რა ხუმრობას... აქ იმერეთია... მაგრე ხომ არ იტყვიან? ქვე-ყანა დასკონის, რიგი რას ამბობს და რიგი რას!... ვერსა შეე-ხედი, თვარა ვაწყინებდი სწორად... უჩიხე რაზე და თუ სა-კიროთ დაინახო ეს წერილიც გადაეცე.

შენი კოსტანტინე. *)

ის ახრი, რომელიც ამ ბარათშია გამოთქმული მარტო ერთსა და ორს ვისმე არ ეცუთენის... ამ გე-არი იყო მაშინ საზოგადო ახრი და, რასაც ვერცხელია, არა თუ მხარს არაიენ მადლიედა და მაშნვეებდა, პირ იქით ყველა ხელს მიშობდა, თუ საქმით არა, სიტყვით მაინც?... ძნელი იყო ჩემი ყოფა, მაგრამ ცა-მეტი წლის განმავლობაში, სხვადა-სხვა იმედებით გამსჯელოლს მომავალზე, საქმისათვის თავი არ და-მინებებია! დღეს, როდესაც „სასაცილოა“ შეგი-ქვის“ საქმე დიდ-საქმედ გადაიქცა და ქვეყანა სარგებლობს, ხშირად მესმის შემდეგი სიტყვეა: „რა ქნა ამ კაც-მა! საქმე მაგან დაიწყო, გაჩაღა, ქვეყანა კეთდება და თვითონ კი თავი დაიღუპა“ და სხვ. ამ მარ-თალ სიტყვებს ზოგი დაკინებთ ამბობს და უფრო მეტი კი გულმტკივნეულობით, რადგანაც არ იციან, თუ რა იყო ჩემი მიზანი და რად ჩაეები საქმეში? პირადი ანგარიში აქ არა მქონია-რა? და ოღონდ კი ის იმედები, რომლითაც მაშინ მე ცხელმძღვანე-ლობდი განხორციელებულიყო და მე მზად ვიყავი და მზათაცა ვარ მთელი ჩემი სიცოცხლე სიღარიბეში გამეტარებია, გინდ ხელდაშეყერილას დღიური ლუქვის

მოსაპოვებლად!... რა იყო ის მიზანი და ის მიზეზე-ბი, ამაზედ აქ საკირო არ არის ეილაპარაკოთ და მზოლოდ ერთს მათგანს მოვიხსენებთ, რომელიც თითქმის მძიმე ტვირთად მიმყევა საფლავში და რომლის გამოც საკუთრად იწყებდა დღეს ეს ჩემი მოგონება, აი რა:

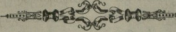
ხალხური ღექსები, შირიები, ზღაპრები, თქმუ-ლობა, ლეგენდები, იგავ-არაკები და სხვანი, რაც კი შეადვენს ზეპირ-სიტყვიერებას, საზოგადოდ ყოველი ხალხისათვის ძვირფასი განძია, როგორც მტკიცე სა-ძირკველი მისის ისტორიისა და უწყურარი სარეც მისი წარსული ცხოვრებისა. თუ არ მომავლადეი ხალხი, ისე ამ განძზედ ხელს ვერ აიღებს ვერც ერთი სიცო-ცხლის მოსურნე ერი! საქართველოს ხანგრძლივ ცხოვრებაში ამ გვარი განძი დიდ-ძალი შეგროვებუ-ლა, მეტად მდიდარია; მაგრამ დღეს, როცა ცხოვ-რებამ პირი იბრუნა და ფერი იცვალა, ეს განძიც, ზეპირ-სიტყვიერება, მივიწყებდას იძლევა თან-და-თან. საქმე მისწრებაზეა და თუ დაეკვიანეთ ერთ თუ წელიწადს იქით ხსენებაც აღარ იქნება! ამაზედ ამ რამდენიმე წლის წინედ წერილი მქონდა დაწერილი „დროებაში“ და ზოგიერთები კდევც შეუღდენ შე-გროვებას; მაგრამ გამოდგა, რომ ამ გვარად გაკრა-გამოკერით, გზა-გზა შემთხვევით მოგროვილი მასა-ლა ზეპირ-სიტყვიერებისა, საქმეს თუ ანენებს, თორემ არას არგებს. ამისათვის საკირო არის საკუთარი, გულდაგული შრომა და მოღაწეობა.

შაგი-ქვის (მარგანეცის) საქმე, რომ ჩემდა გუ-ნებისათ წასულიყო, მაშინ მე ვაპირებდი ამ დიდე-ბულისა და დიად საქირო საქმისათვის შემედგინა საყოფი თანხა: ჩვენში ბევრი ყმაწილი-კაცთავანი ნასწავალი და მომზადებული, რომელთაც სულითა და გულით ჰსურს ჩენი ქვეყნის სამსახური; მაგრამ, რომ დღიური საზრდო იშოვა-ენ, ლუქმა-პურისათვის, ვინ იცის, სად არ არიან ვადაკარგული? იმათ რომ შრომისათვის სასყიდელი დაენიშოსთ, ისინი დიდი სიამონებით იკისრებენ ამ განძის, ესე იგი ზეპირ-სიტყვიერების შეგროვებას, სიხარულით მოედებოდენ ჩენი ქვეყნის შთა-და-ბარს და რამოდენი წლის გან-მავლობაში ჩვენც ხელში გვექმნებოდა ყოველ გე-არი მასალა ამ საწმილიშვილო განძისა. თუ რომ იმედი არ გამსუღებოდა, მე თვითონ ვეფიქრობდი ამის სისრულეში მოყვანას სხეების დაუხმარებლად; მაგრამ, როდესაც მარგანეცი, მე რომ მიწოდდა, ასე ველარ წაეიდა და მე ჩემი სურვილი-იმედები გამო-ცუდა, მაშინ ეს უკანასკნელიც ვცალად დამესო-გულზე.

*) ეს კოსტანტინე უნდა იყოს თ-დი ანაშიძე ჯოჯოხთის მემამულე. რედ.

დღეს, როდესაც ბ-ნი დავით ბაქრაძის წერილი მივიღე, იმედმა ისევ იფეთქა გულში და მეც ეს ფული ძველად დაფუძვე ამ საქმეს... იმედია, ჩვენში გამოჩნდებიან სხვებიც, რომ თანაუგრძნონ ამ საგანს (მე არ მოგახსენებთ არც მარგანეციის პატრონებზე და არც მის მწარმოებლებზე) და გამოიღონ მცირე

ოდენი შესაწირი ისე, როგორც სწორედ ხოლმე სხვა-და-სხვა საზოგადო საქმეს. დიდი შესაწირი აქ საჭირო არ იქნება. თვით გროზობითაც შეიძლება შეგროვდეს ის თანხა, რომელიც საჭიროა ამ საქმისათვის და დამტკიცდეს ანდაზა: „თუ გული გულობს, ქადა ორივე ხელთი იქმებოა.“
აკაკი

ჩვენი სკოლების შესახებ

(დავკვირვებულნი ვასუბი. *)

აზრით „ივერია“ ჯერ ისეც არა სწავლობდა უმაღლეს სწავლა-განათლებლასა, მაგრამ მას აქვთ რაც „ივერიის“ რედაქტორი კახეთში ბძარდობდა და იქაურ საზოგადოებასთან ჰქაზდა მსჯელობა ტფილისის სათავად-აზნაურო სკოლაზედ; ჩვენ უფრო ხშირად შეგვხვდება ხოლმე კითხვა სწავლა-განათლების წინააღმდეგ მიმართული სტატიებისა. ყველაზედ მომეტებულს ამ საგნის შესახებ სწერს ბ-ნი მეველე და გვარწმუნებს, რომ არავითარი უმაღლესი განათლება ქართველისთვის საჭირო არ არის; თუ კი სუყველანი მიწის შემუშავების მიყობით ხელსა და სწავლის საგნათუც მხოლოდ ეს გვეჩვენება. არა მკონია, რომ „ივერიას“ დეწყო ლაპარაკი, თუ დღეს სათავად-აზნაურო სკოლის დაკეტაზედ, ან დარჩენაზედ არ ყოფილიყო ორ მძლავრ პარტიას შორის ბრძოლა. თითონ ბნ მეველეს წერილებში არავის ახალს არა ვითხულობთ: ეს სტატიები არაა მხოლოდ სხვა-და-სხვა დროს, ბერძენულ უნებლიედ, შეცდომით წარმოთქმული სიტყვები ბ-ნი ილია ჭავჭავაძისა, რომლებზედაც თავმოყვარობის გამოთქმელს უარი აღარ გამოუცხადებია. დიად, ძალიან გაუტაცნია „ივერიის“ რედაქცია სათავად-აზნაურო სკოლის წინააღმდეგ ბრძოლასა; გაუტაცნია იქამდინა, რომ აღარც სათავად-აზნაურო სკოლაში და აღარც რომელსავე გვარ სწავლაში ვარდა, როგორც ზვეითაცა ვთქვით, მიწის შემუშავების სწავლისა, სარგებლობას აღარა ხედავს. თუ დღეს ბ-ნი მეველე არ იწერარებს იურიდიულ ფაქულტეტებსა და იურისტებს, (***) ხელის უძღვნის ასეთსავე სტატიებს მედიაკოსსა და ბუნებით მეტყველების ფაქულტეტებს (თუ იურისტები სიმრავლის გამო ადგილებს ველარა მოულოდენ, როგორც ბ-ნი მეველე ბძანებს, დობტურე-

ბიც ბევრნი არიან და ბუნებით მეტყველების ფაქულტეტზედ კურს დასულებულებს ხომ თითქმის არასად შესვლის განსაკუთრებულ უფლება არ ეძლევათ), მასუჯან ისტორიკობას, მატემატიკობას, ინჟინრობას და მას შემდეგ, თუ ჭაქვაეაძე სამეურნეო სწავლაზედ თავის აზრს გამოიკვლის, შეიძლება ამ უკანასკნელზედაც უარი გამოაცხადოს და მაშინ ყველანი მხოლოდ მეველეებთანა და მერუებად უნდა გაუხდეთ. — ყველა ამას იმიტრამა ხწორედ, რომ სათავად-აზნაურო სკოლას გზა უმაღლეს სასწავლებლისკენ უძევს და ამ უკანასკნელის უარის ყოფით უნდათ, რომ ჭაქვაეაძემ თავის მოწინააღმდეგეებზედ გაიპარჯოს.

„ქორი არისო, უბძანებია ბ-ნი ილია ჭავჭავაძის კახელ საზოგადოების წინ წარმოთქმულ სიტყვებში,“) ვითომ მე მინდოდეს ტფილისის სათავად-აზნაურო სკოლის დაკეტა; მაკრამ შემდეგ იმავე სიტყვაში გამოუცხადებია თავისი გულის წაღობი: „სათავად-აზნაურო სკოლა არა დაარსდა, მაკისგან დიდ სარგებლობას მოელოდნ, მაგრამ გამოაცილებამ ავგვიტყია, რომ არ მოაქვს მაგ სკოლას იმოდენა სარგებლობა და ფული ტყუილად იხარჯებოა. ამის გამო ეხლანდელი სათავად-აზნაურო სკოლა უნდა დაიკეტოს და მაგის ნაცლად ეფუძინება სამეურნეო სკოლა ვაგისნათო.“ — ამითი ბ-ნი ილია ჭავჭავაძე საჯაროდ ატყდა, რომ იმას მსურს სათავად-აზნაურო სკოლის დაკეტა. გახსნიან თუ არა სამეურნეო სკოლას, და ან მოიტანს მართლა ეს უკანასკნელი ახლანდელ სკოლაზედ მეტ სარგებლობას, ეგრეც ჭაქვაეაძემ ცერეც „ივერიის“ რედაქცია საფუძელიანს ევრაფერს გვეუბნებიან. იმათი ზარი ამ ცულობების შესახებ იმ ანარხისტების აზრსა ჰკავს, რომლებიც ცდილობენ სახელმწიფოს წესწყობილება მთლად ძირიანად მო. შლონ და მოშლოლის ნაცლად ახალი წესწყობილების ბლანი არა აქვთ შემუშავებული. ვაძიხიან სათავად-აზნაურო სკოლა უნდა დაიკეტოს და იმის ნაცლად უნდა ვაიხსნას სამეურნეო; მაგრამ როგორი უნდა იყოს ეს სამეურნეო სკოლა, რა საგნები რა ზომით უნდა ასწავლონ, როგორი სისტემა

*) ამ სტატიას დიდი სიამოვნებით ვეძებდეთ. იგი გვუთვნის ერის იმ ღრმად პატივის მკემელთაგანს თ. ილ. ჭავჭავაძისს, რომელიც ძალიან დაახლოვებულია პოეტთან და მისი გულისსახსუბი კარგათ იცის.
რედაქ.

**) იბილე „ივერია“ №-133

*) იბილე „ივერია“ №-127

უნდა იყეს სწავლისა და ან რა მზრით უნდა მოელოდეთ სარგებლობას? ეს სიტყვები უფსკრულით არიან მოკლული და ამათზედ პასუხს არაიან იძლევა. ამას გარდა აქამდის „იფრიას“ ჯერ არცერთი სამეურნეო სწავლის უპირატესობის დამამტკიცებელი საბუთი არ წარმოუდგენია და თავის სტატუსს ავსებს დიდის ხნის ხმარებისგან გაცვეთილ სიტყვებით. გარწმუნებთ: „იმიდ ეიქონით, სხვის შემატკერალი არ უნდა გახდეთ“ და სხვა იმგვარი სიტყვებით, რომლებითაც კარგი პედაგოგები ბავშვებსაც კი აღარ ელაპარაკებიან. მართლაც და თუ, როგორც ჭეჭეჭაძემ უბძანებია, ახლანდელი სათავად-აზნაურთა სკოლას ვერ მოაქვს ის სარგებლობა, რომელსაც იმისგან მოელოდნენ, რა საბუთი გვაქვს ვიფიქროთ, რომ მომავალი სამეურნეო სკოლა კი არ გვიმტკუნებს და გაამართლებს ბ-ნი ილია ჭეჭეჭაძისა და იმის თანამოაზრეების მოლოდინს: ეს სკოლაც ხომ ჯერ არ დაარსებულა და ამისი სარგებლობა მხოლოდ სურვილი და მოლოდინია.

ახლანდელი სათავად-აზნაურთა სკოლა იმ პროგრამით არის დაარსებული, რა პროგრამითაც არიან დაარსებულნი ყველა მთავრობის გენშაზიები. ამისგანაო საზოგადოება მოელოდა და მართლაც ეს სკოლა მოსწავლეობისთვის უნდა ყოფილიყო ისეთივე სასარგებლო, როგორაინც არიან მთავრობის გენშაზიები. საჭირო იყო მხოლოდ, რომ თანაბარ პროგრამასთან თანაბარი უფლებაცაქონოდა მთავრობის გენშაზიებთან; და თუ ამ უფლების მოპოვება აქამდინ ვერ მოხერხდა, ეს ჩვენი საზოგადოების ბრალია და არა კლასიკური პროგრამებისა. რა კი აქამდინ სკოლას უფლებები არა ჰქონდა, იმას შერჩა მხოლოდ მოსამზადებელი ხასიათი, ე. ი. აქ უნდა მოეშაზებინათ შევირდები, რომ შემდეგში სხვა-და-სხვა მთავრობის სასწავლებლებში მიეზარებინათ. აქ მოსწავლეები ევახებოდნენ მრავალგვარ დაბრკოლებას. ეს სკოლა იმით დგას სხვა სასწავლებლებზედ მაღლა, რომ ამას მიზნათა აქვს აღზრდა იმ ღარიბ თავად-აზნაურთა შვილებისა, რომლებსაც თითონ არა აქვთ იმდენი შეძლება, რომ თავის შვილებს გზა თითონვე მისცენ. ამისთანა ღარიბი მშობლების შვილები, სკოლას რო ათავებდნენ, გენშაზიებში ევახმენიაც რო დაქვიროთ, თვის ვერ ინახადნენ ქალაქში, რადგან სკოლის დასრულების შემდეგ ესპაზობადის მცირედენი შემწეობა, რომელიც სკოლისგან ეძლეოდათ ყოველ თვე ფულით; ამასთან გენშაზიაში აღარც წიგნები და სხვა სასწავლო ნივთები ეძლეოდათ მუქთად და სწავლის ფული კიდევ ცალკე აწეებოდათ კისრზე. ეს ნივთიერი ნაკლებეანება იყო მიზეზი, რომ ზოგნი იქრდნენ გენშაზიაში ევახმენებს და ისევ უკან გამოდიოდნენ; ზოგნი არც კი მიდიოდნენ ევახმენებზედ, რადგან დარწმუნებულნი იყენ, რომ იმათ შეძლება მთავრობის გენშაზიებში სწავლის გააძლეოების ნებას არ მისცემდა. ბერნი სკოლაშივე აიყრიდნენ ხოლმე სწავლაზედ აუღსა, რომ იცოდნენ თავის მომავალ. სკოლას რომ ბანკისგან მერე შემწეობა ჰქონოდა, შეიძლება გენშაზიებში და სხვა სასწავლებლებში გადასული შევირდებისათვისაც პატრონობა გავწია. მაშინ თვალ წინ სულ სხვა სურათი გვიდგებოდა და ესლანდელით აღარ უსაყვედურებდნენ კლასიკურ სისტემას, რომელსაც მთავრობისგან ისეთი უპირატესობა და უფლებები აქვს მიიქმეული, რომ იძულებული ვართ ყველა სხვა ნაკლებეანება და სიძველე ავიტანოთ. მაგრამ როცა კი საზოგადოება სკოლისთვის ბანკიდან მერე ფულსა თხოულობდა, ბ-ნი ილია ჭეჭეჭაძე და ბ-ნი ივანე მაჩხავლი (ბანკის მმართველები) ერთ ხმით უცხადებდნენ, რომ ბანკს ფული არა აქვსო. ამას აცხადებდნენ იმ დროს, როდესაც ბანკის ფული მარჯვნივ და მარცხნივ უხედა ზოგდებოდა.

ზოგმა მაინც კიდევ დააღწია ყველა გაჭირვებას თავი და დღეს ამ სკოლის შევირდებთანაინი ზოგნი უნივერსიტეტში არიან; ზოგნი გენშაზიაში და სხვა მთავრობის სასწავლებლებში სწავლობენ და ათავებენ კიდევ, ზოგნი კიდევ, პირ-და-პირ სკოლიდან გამოსულნი, დღეს სამსახურში არიან და თავის თავის შენახვას გარდა კიდევ გაჭირვებულ მშობლებსაც ეხმარებიან. სხვაც ბერნი რამ აკლდათ შევირდებს, მაგალითად ზმირთა იმათ სხვა-და-სხვა საგნების მასწავლებლები სრულებით არ უვარგოდათ. რო ბრძანებენ ხარჯი დიდი გვაქსო, ისიც უნდა ახლავდეთ, რა ხალხის აღზრდა აქვს დაეალებული ამ სკოლას, აქ იზრდებოდა არიბები, რომელთაც მუქთად სწავლას გარდა, კიდევ სხვა დახმარებაც ესაჭიროებათ. ხეაგან კი შეძლებულიები იზრდებიან და იმათთვის საჭირო არ არის ნივთიერი შემწეობა და სწავლის ფულსაც იხდიან თავის დროზედ. თუ მოვიყვანენ მაგალითებს იმისას, რომ გენშაზიებშიაც ზმირად სწავლის ფულს არ ახლებიებდნენ და ზოგჯერ შემწეობასაც უჩვენებენ თავის შევირდებს, იზიარათ შემთხვევები იქნება, მაშინ როდესაც სათავად-აზნაურთა სკოლაში თითქმის ყველაზედ უფრო გავრცელებული უფასოდ სწავლა და მომეტეულ ნაწილს შემწეობაც ეძლევათ.

ყველა ნაკლებეანებანი, რომლებიც კი ჩვენ აქ აღნიშნეთ და რომლებიც კიდევ მოაპოვებოან და აქ არ გვიჩვენებია, არიან იმგვარნი, რომლების მოშორებაც ჩვენზედ არის დამაკლებული: თუ ჩვენ ანუ, უკეთ რო ვთქვათ, საზოგადოება მიინდომებს, შეუძლია გასაწიროს ყოველგვარი ნაკლი: დააკმაყოფილოს ყოველ მხრივ მოწაფეები და მაშინ

ნა ენახთ, მოგეიტანს ეს სკოლა იმ სარგებლობას, რომელსაც ამისგან მოელოდნენ, თუ არა.

ყველაფერი სწორეთა ჰქონდათ გამოანგარიშებული, როცა ამ სკოლას აარსებდნენ: იცოდნენ, რა საყენებო, რა ზომით და როგორ უნდა ესწავლებინათ, იცოდნენ აგრეთვე, რა სარგებლობა შეგვეძლო მიგვეღო. ამას ყველაფერს მთავრობის გემზავნიც წაგალითი უჩვენებდა. მხროლად ის ვერ გამოიძენს წიხთვე, რომ ბ-ნი ილია ჭავჭავაძე სკოლას ასე უმიზეზოდ გადაამტკრებოდა და „იერიის“ რედაქციაც, როგორც ერთგული ყმა თავის რედაქტორისა, ჩასაქოლად ქვეს დაუშენდა.

წამაღლი სამეურნეო სკოლის საქმე ჯერ არა-ეინ იცის, არც კი იციან, როგორია სამეურნეო სკოლა უნდა: რა სადგები, რა სისტემით და რა ზომით უნდა ასწავლონ. ერთის სიტყვით თუმცა ჭავჭავაძე ოთხ კლასიან სამეურნეო სკოლას გვიჩვენებს, მაგრამ ჯერ არავის არა აქვს, ოდნავაც არის, გამორკვეული პროგრამა.. ჩვენ სამშობლოში აქამდის მეურნეობას ჯერ თავი ვერ უჩენია: ნოქონის სკოლიდან ხარჯვის მტერი არა გამოსულა რაც; წინამძღვრიანთ კარის სკოლაშიაც სანუქეშოს ბევრს ვერასა ეხედავთ. ამასგარდა ჩვენ ინტელიგენციაში ბევრნი არიან რუსეთისა და სახლვარს გარეთ სხვა-და-სხვა სამეურნეო სასწავლებლებში კურს დასრულებულები, მაგრამ ამთავაცერა გვიჩვენებს რა სასარგებლო, ვერა ვეასწავლესრა და ვეიკურავთერი თითონ თავის მამულშიც ვაკეთებს რამე ისეთი, რომ, როგორც ჭავჭავაძეს უბძანებია, „მცირე მიწიდგან, მცირე შრომით მეტი ნაყოფი მოეღო.“ (თუმცა ზოგს მათგანს თავისი საკუთარი მამულებიც ბლომათა აქეთ) და დღეს ეს მეურნეობის ისეთივე ჩინოენიკები არიან, როგორც სხვები, მუშაობაში კი შეიძლება სხვა ჩინოენიკებს კიდევაც ჩამოუვარდნენ. თუ უმაღლეს სწავლა-მიღებულმა მეურნეებმა ჩვენ მიწა-წყალთან, -- ჩვენი ცხოვრების პირობებში ვერა ვააწყეს რა, რას უნდა გახდნენ ოთხ კლასიან სამეურნეო სასწავლებლებში გაზდილი მეურნეები. ასეთი სასწავლებლის ერთი მაგალითი ხომ წინამძღვრიანთ კარის სკოლაც არის და თვალისაც ეხედავთ, რა სარგებლობაც მოაქვს. თუ უფრო მცოდნე და განვითარებულმა უმაღლეს სასწავლებლებში ნა-სწავლმა მეურნეებმა ვერა გვიჩვენებს რა ახალი და სასარგებლო, უფრო ნაკლებად განვითარებულმა და ნაკლების ცოდნის პატრონებმა რა უნდა მოახდინონ ისეთი, რომ ქვეყნა გააბედინონ? ამასთან ეინ უნდა ჰყავდეთ მოხაველ სამეურნეო სკოლაში მასწავლებლები? თუ ჩვენი უმაღლესი სწავლა მიღებული მეურნეები ეყოლებათ, ესენი ხომ იმაზედ მეტს ვერ ასწავლიან, რაც თითონ იციან და თავისი ცოდნით ისეთი არა უჩვენებიათ რა, რომ ჩვენც არ

გეცოდნოდეს და არ გვეხმაროს. ბ-ნი ილია ჭავჭავაძეს პასუხი მზათა აქვს: სახლვარ გარედგან საუკეთესო მეურნეებს მოვიყვანთო. ძალიან კარგი და პატიოსანი. ჯერ ერთი რომელ ენაზედ უნდა ელაპარაკონ ქართველ ბოეშებს უცხოელნი და მეორეც ესა, მანამ სათავად-აზნაურო სკოლის დაკეტაზედ ვერ გულმოდგინეთ იზრუნებდეთ, ერთი ის საუკეთესო მეურნეო სკოლაც, მოახერხებენ რასმე თუ არა? იქნება ჩვენში ცეტარაფერის ისინი გახდნენ. სახლვარ გარეთ სხვა მიწა-წყალი და სხვა ბუნებაა; იქაური ცხოვრება, ხალხი, წარმოების პირობები, ბაზრის მდგომარეობა და სხვა ძალიან განირჩევიან ჩვენი-სგან და რაც იქ ადვილად მოხერხდება, აქ ხშირად თითქმის შეუძლებელია. ამ საუკეთესო მეურნეობის გამოცდა, მგონა, უფრო იავად დაჯდება და ნაკლებ სახიფათოა, მანამ ერთი სკოლის გაუქმება და მეორის გახსნა.

როდესაც კი ბ-ნი ი. ჭავჭავაძეს ყველა ამაზედ მსჯელობა ჰქონია თავის სალიტერატურო საღამოებზედ, ის ყოველთვის ამასვე ამბობდა, რაც კახელ საზოგადოების წინ გამოსთქვა და როდესაც მოწინააღმდეგეებს მოჰყავდათ ცხოვრებიდან მაგალითები მეურნეობის გაზვიადებულ მიხედვის გამტკუნებისა, ჭავჭავაძესაც მოჰყავდა თავის გამოცდილებიდან არა ნაკლები შესანიშნავი მაგალითები. ეს მაგალითები შეგებოდნენ სხვა-და-სხვა სასწავლებლებში, სხვა-და-სხვა სისტემებზედ ნასწავლ მეურნეებს, რომლებიც ჭავჭავაძეს სხვა-და-სხვა დროს აუყვანია თავის მამულების გასუმჯობესებლად და ეს ნასწავლი მეურნეები თურმე არამც თუ არ ამჯობინებდნენ სოფლის წარმოების რომელსამე მხარეს, არამედ გაუმჯობესობის ღვენაში იმასაც კი აფუჭებდნენ, რასაც ჩვენი გლეხ-კაცო ყოველთვის შეუცდომლად და რიგიანად ასრულებს. აბა, რას ნიშნავენ ამ გვარი მაგალითები, ბ-ნი ილია ჭავჭავაძის პირითვე წარმოთქმულები? რა დასკვნა უნდა გამოიყვანოს აქედან ყოველმა სალიტერატუროს პატრონმა კაცმა, გარდა იმისა, რომ მართლა სამეურნეო სკოლები ჩვენ ბევრს არას მოგვეცემენ? განა ეს მნიშვნელობა თავისგან მოყვანილი მაგალითებისა თითონ ჭავჭავაძეს კი არ ემის? არ შეიძლება, არ ეხმოდეს, მაგრამ აქ ჭავჭავაძეს ერევა თამოყვარობა... თორემ მართლა რომ ქართველებისთვის სამეურნეო სკოლა აუცილებელ საჭიროებად მიაჩნდეს, მაშინ სათავად-აზნაურო სკოლის დაკეტაზედ კი აღარ ილაპარაკებდა, პირ-და-პირ სამეურნეო სკოლის გახსნას გვიჩვენებდა. ამ ორთავ სკოლების შესანახად ბანქს ახლა, მაღლობა ღმერთსა, საცამო შემოსავალი აქვს.

ლ. ჟურცელაძე.

მემორიის საულაქმედ

(სახსოვრად ანტონ შიშნიაშვილისა)

ღთებს ვადუყრით თეთრი საბანი,
თოვლიან ზამთარს სული ჰდენია.
ცივი, სვეტაკი ცეპრით ნაბანი
ტყე ჩირთის*) რთვილით დანადენია.

ჩამოგქცევია სამყოფი თავზედ,
შუა მორცევი დაგუბებულა
და მის მიდამო ირგვლივ ნაპირზედ
ნორჩი ბალახი ამწუნებულა.

ამოჩენილა ქარვა - ლუსუმა**),
ია, ენძელა თავებსა ჰხრიან;
კუბოს გარშემო, ირგვლივ ვაბმულან,
თიოვლებიან, ცრემლებსა ჰღერიაან.

შენი საწოლი, დავიწყებული,
აუცვავებულა ია - ვარდიოა.
ნუ ხარ ჯავრითა, იყავ შევებული,
თავს ნუ მოიკლავ ფუჭი დარდიოა.

ნუ შესწუხდები, შენი ჭირიმე,
საწუთროს მღურვას თავი არ მისცა;
არ დაიძნეო, თუ ხვედრმა მწარემ
შენ აღრე, მალე სამარეს მიგცა.

თოვლი ვადნება, ნამი გაქრება,
სიცხე დაპრობს მითურ ცივ წყაროს.
მიწად, მტვრად წაეა შეენიერება,
მეგრამ სახელი მოკედება არ როს.

საბრალო კია, როს კაცს კაბუტსა
ულროვოდ ხიდი ჩაუვარდება

და მისწრაფებით სასეე მუშაკსა
წუთის სოფელი გაუშედება.

ვაჰმე, რომ გრძნობის თვითმყოფელობას
ნიეთთა ვარგემ არა აქვს ხელი,
თორემ სამარის კუბოსა ქვეშე
რად უნდა ვაგაქრეს კაცის სახელი?!...

ნუ შესწუხდები, შენი ჭირიმე,
საწუთროს მღურვას თავი არ მისცა;
არ დაიძნეო, თუ ხვედრმა მწარემ
შენ აღრე, მალე სამარეს მიგცა...

ჯერ დაიცადე... მზე ჩაცხვენოს.
ცახედ პირ-ქუში მთვარე აღმობდეს;
მერცხალმა მწუხრის ჩაიჭიკიკოს
და შენს საფლავზედ ჭოტი აძრახდეს.

დაიწყოს სტენა... ბალახნი აღგენ,
ერთად მოჰბანონ ღამის მისანსა***).
მეც წამოვიდე ნიაზედ შენკენ
და ხელი ჩაცკრა სიმებზედ ჩანგსა.

დაეკრავ, დეცახებ საბრალო ხმებსა,
მთები სატირლად მოჯარდენიან;
ნაღლით აუვსებ ცას და ქვეყანას,
ცის ძალნიც ჩემთან მოფრინდებთან.

მაშინ შენ სულსა,
განქარებულსა,
და ცხარე გულსა,
დანაცრებულსა

ია-ენძელათ თვალგზში ვხედავ.

1886

ბაჩანა.

სღვის კრიგალი

ღრიგალი ზღვაშია ც არის, ისე როგორც ხმე-
ლეთზედ. მაგრამ ზღვის გრიგალი მაინც უფ-
რო საშინელი და საკვირველი მოვლენაა,
ვიდრე უბრალო ხმელეთის გრიგალი.

წარმოადგინეთ სიციხიანი დღე; ხომალდი, ან
ცეცხლის გემი, მიდის ოკეანეში. გადასა სიციხის ხეით-
ქი, ზღვას სძინავს, ჰაერი არ იწმრევა. მესამალდე-
ებმა პაპანაქებს მაოარიდეს თავი, აქეთ-იქით ჩაძე-
რენ, ოთახებში მიიშალენ. თვით ხომალდის უფროს-

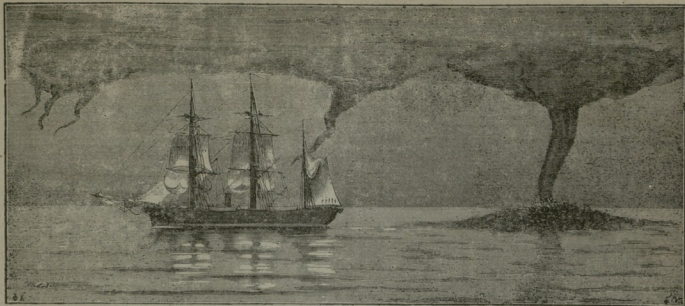
მაც, ესრედ წოდებულმა კაპიტანმაც, მოისენა თავის
სადგომში (კაიუტაში); მხოლოდ-ღა ერთი მეორთა-
ყიერა, რომელიც ვერ შორდება გემს, დღას ვემის
ქერზედ დარაჯად და სწორ გზაზედ მიჰყავს გემი;
ხან პარჯენით ჰხრის გემის კუდს, ხან მარცხნითა.
ამ დროს გამოჩნდა ცახედ შავი წერტილი. ის უც-
ხად იზრდება, ვადიქცა შეფრულლათ და მოიცვა მთე-
ლი ცის სიშრეველ.

ზღვა თითქოს იღვიძებს, იმღერევა, ბლუსი, ქო-
თავს, ტალღები იზრდებთან. ერთგან ღრუბელი ჩამო-
ვშებნა უზარმაზარ სვეტად, ის ბრუნავს და თანაც წინ
მოღის. მის პრდაპირ თვითონ ზღვაც აზვირდება,

*) ჩირთი—ნორჩი, ახალი ფოთოლი განაფხულისა.

**) ლუსუმა—პირველი ყვითელი ყვივილია განაფხულისა.

***) მისანი—საიდუმლოს ამოცანობა.

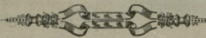
ავორდება, ისიც ამოღის უზარმაზარ სვეტად და შეუერთდება ღრუბლის სვეტს. ეს უშველებელი წყალღრუბლის სვეტები ვადაობმებიან ერთმანეთზე, ვადაიხლართებიან, იწყებენ ტრიალს, ციბრუტივით, და უახლოვდებიან მიმავალს გემს, თითქმის უნდათ მისი დანთქმა. მებომალდენი გარძობენ საშიშ მღვომარეობას. შეიქნება გემზე დიდი ალიაქოთი. გემის უფროსი უსტვენს მებომალდებს. უცბათ გატენეს ზარბაზანი და უშიზნებენ იმ უზარმაზარს წყალღრუბლის სვეტსა, რომელიც თან-და-თან ტრიალით უახლოვდება გემს და ემუქერის დალუბვას. ცოტა კიდევ და გემის უფროსმა შესძახა: «აბა, ესროლეთ». იგრილა ზარბაზანმა, მოხვდა ყუმბარა უზარმაზარს წყალღრუბლის სვეტსა და შუაზე გაჰკვეთა, წყლის სვეტი დაიწვრა და ჩაეარდა ზღვაში, ღრუბლის სვეტიც ავიდა ჰაერში და გაიფანტა. გემი ვადაჩრა ხიფათს.

გრივალი ხველეთზედაც საშინელი რამ არის. ის აქც აკეთებს ასეთსავე სვეტებს მიწიდან ახვეტალ მტერისა და კენჭებისგან. ვაი, იმ ადგილს, საცა ეს მზრუნავი ჰაერი გაივლის! ის ანგრევს სახლებს, ქეთიკირის კედლებს, ეკლესიის გუმბათებს, ამოთხრის უზარმაზარს ხეებს ფსევებიანა და აიტა-

ცებს ჰაერში. 1881 წელს ბათუმში ატყდა გრივალი და ლევან მუქელიშვილის ეზოში ამოთხარა ოცდაათის წლის კაკლის ხე. 1869 წელს კოსტრომის გუბერნიაში გაიარა გრივალმა. ორ სოფელში ოცდა თექვსმეტი ზენი თივა მოიტაცა, მესამე სოფელში მთელი წისქვილი აიტანა ჰაერში, მეოთხე სოფელში სახლები დაანგრია, ერთი ქალი მოიტაცა და შორს გაუყენა ჰაერში. ტყერის გუბერნიაში 1872 წელს ამოტყდა გრივალი და ერთს ეკლესიას მთელი ქეთიკირის გუმბათი მოაძრო და შორს ისროლა, ტყეები გასჭრა და განიერი გზა გააკეთა.

რა მიზეზია გრივალის ამოვარდნისა? ზოგი მცენიერები აბრალებენ იმ გარემოებას, როცა ორნაირი მოპირდაპირე ქარი ზღვაზე, ან ხველეთზე ერთმანეთს დაეტაკება და, როგორც თითისტარი დაატრიალო, ისე დაატრიალებს ჰაერს და ეს ჰაერიც თავის მხრით ატრიალებს ღრუბელსა და წყალს, გააკეთებს უზარმაზარს წყალღრუბლის სვეტებსა, რომელთაც ვადაბამს ერთმანეთზედ. სხვანი კი ფიქრობენ, ვითომც ზღვის გრივალი ჰაერის ელექტრონის ძალისგან იყოს წარმომდგარი.

XX

მარბანდის (მა-გუნდის) აბზავი*)

მხლა მოვაქეთოთ ყურადღება ჩვენის მადნისა და სხვა ქვეყნის მადნის თვისებას. ჩვენ ძალიან მოგვაქვს თავი, რომ ჭიათურისთანა მდიდარი ლითონი ქვეყანაზედ არ მოიძენებოა. მართლაც მეტალოის მხრივ თუ შევხედავთ, ნამდვილია. ჩვენს ქვაგუნდას ას ნაწილში ორმოცდა-თუთხმეტი ნაწი-

ლი და ხან-და-ხან ორმოცდა-ჩვიდმეტეც მეტალიქვა-გუნდა ურევია. ეს ისეთი ჩინებული თვისებაა ჩვენის ქვა-გუნდისა, რომ სხვა ქვეყნებში იშვიათია ასეთი მდიდარი ქვა-გუნდა. მაგრამ რომ იტყვიან: «ეს კარგი ფონია, მაგრამ ერთ ალაგას ახრჩობსო», სწორედ ისე მოსდის ჩვენს ქვა-გუნდასაც. იმ მეტალის სიმდიდრესთან ჩვენს ქვა-გუნდას ურევია ფოსფორი ორი მეთედრი პროცენტისა და ეს თვისება ძალიან

*) იხ. «კვალი» № 36.

უკან აყენებს ჩვენს ქვა-გუნდას ლითონთა ქარხნების წარმოებაში. ინტ ამას არ ანგარიშობს, ის სწორედ უგუნური უნდა იყოს, თუ ფიქრობს, რომ ქვა-გუნდის გადატანაში ჭიათურის გზის ნილიონ-ნახევარი უნდა მოეგებინოთ.ო წელიწადში და ამიტომაც ერთი ფუტის მადნის გადატანა ორ შაურად უნდა გავებლოთ შორაპანდისსა.

აი, კიშიორი განხილვა ჯონ პეტრისონისა, ინგლისის ქალაქში ნიუექსტონში მოხდენილი, რას გვატყობინებს:

	ჭიათურა.	ჩილი, მექსიკა.
მარგანეცი-მეტალი .	550/0	550/0
ფოსფორი	0,200/0, 1,50/0	0,020/0

ამ განხილვიდან სჩანს, რომ კავკასიის, ჩილის და მექსიკოს მარგანეცებს ერთი და იგივე რაოდენობა მეტალი-მარგანეცი ჰქონებია მადანს, მაგრამ მაგივრად ჭიათურის ქვა-გუნდაში ათჯერ მეტ ფოსფორი რეულა, ვიდრე ჩილისა და მექსიკოს ქვა-გუნდაში. ამით აიხსნება, რომ 1891 წელს ჩვენს ქვა-გუნდას თუმცა კარგი ფასი ჰქონდა, მაგრამ სხვა ქვეყნების ქვა-გუნდის შედარებით იგი მაინც ნაკლებ ფასად გაყიდულა.

ჩვენი ქვა-გუნდა ფუთი გაყიდულა 33,2 ოქრო-კაპეკით, მაშინ როდესაც გერმანიას აულია თავის ქვა-გუნდაში 38,7 ოქრო-კაპეკი, ჩილის — 33,7 და სამაღეთს — 43,2 ოქრო-კაპეკი. ცხადია, რომ ჩვენს ქვა-გუნდისათვის სხვათა შორის ფოსფორის დაწვევია ფასი. როცა ასეთს ულეს გარეგნებაშია ჩამდგარი ჩვენი ქვა-გუნდის საქმე, უფრო კავკასიის რკინის გზის გაშვებამ არწმუნებს მთავრობას, რომ ორი შაურიც რომ ვინაგარიშოთ ერთი ფუთი ქვა-გუნდის გადმოტანა ჭიათურადანა და თვით კავკასიის რკინის გზაზედაც გადატანის ფასი რომ მოუშაპოთო ფოთსა და ბათუმამდის, ჩვენი ქვა-გუნდა მაინც ხუთი კაპეკით უფრო იაფად დაუჯდებათა უცხო ქვეყნელებს, ვიდრე სხვა მხრის ქვა-გუნდათა. ამ შემტ-დარ ანგარიშთან რკინის გზის გაშვებამს ისიც ჰქონდა მიეცემალია ზეი, რომ ჭიათურაში ფუთი ქვა-გუნდა ორ შაურს ზევით არ უნდა ეღირასო.

1888 წლიდან 1889 წლამდის ჩვენ თვითონ მოწამე ვართ, რომ ფუთი ქვა-გუნდა ხშირად თორამეტ კაპეკითაც იყო და რვა კაპეკს ქვევით არაოდეს არ დაწეულა. მაშინ ერთი კუმბოკრული საყენი ოც,

ოც-დაათ მანეთად ღირდა და დღეში ოც-დაათ კაცი ზედ მეტი უნდებოდა ერთი კუმბოკრულის საყენის ამოღებას, მაშინ როდესაც დღეს ორმოც-და-ათი და სამოცე კაციც ევლარ იღებს ერთს კუმბოკრულს საყენსა და სამოც მანეთ ნაკლებ აღარ ჯდება ერთი კუმბოკრულის საყენის ამოღება.

ახლა ტონელის ხილრეობა ორმოც-და-ათ საყენზე ნაკლებად ღირსად არას. ამ ანგარიშით მომავალში კიდევ უფრო გაძნელდება კუმბოკრულის საყენის ქვა გუნდის გამოღება, ასე რომ უნდა ვინაგარიშოთ მისი ფასი ას მანეთად; მაშინ ჭიათურის საყენებზე ფუთი გაყიდება არა ნაკლებ 14 კაპ. მაშასადამე გეშხედ დატვირთვით ფოთში უნდა ეღიროს 38 კაპეკამდის. რაკი ეს ასე იქნება, აღარც მწარმოებელს, აღარც მადნის გამყოფელს კამისიონებს და აღარც მებატრონებს მოგება აღარ ღარჩება. ცხადია, რომ ასეთს გარემოებაში ჩაყენებული მადნის წარმოება უნდა დაიხურობას, ის წინ ევლარ წაიწვეს. მაშასადამე ყოველივე ანგარიშა კავკასიის რკინის გზის გამტკობისა, რომელსაც მადნის ფასი ჭიათურაში მთელია ფუთი ორ შაურად, ყალიბა, შემტკარია და ასეთს შემტკარის საბუთზედ შედგენილი მოხსენება ქვა-გუნდის წარმოებას ზარალს თუ მოუტანს, თორამე სარაგეველს არა. აქ უშეცარიტ კარვად მიხედება, რომ რაკი ჭიათურის რკინის გზა მუშაობას დაიწვეს, ქვა-გუნდის ფასი თვით ჭიათურაში და მისი მუშაობა იმ წასადე აიწვეს. ამის გამო თუ რკინის გზებზე გადატანის ფასი არ გაიფუდა, ამ ძვირფას წარმოებას რალა სიყვე უნდა ძოელოდეს. ჭიათურის რკინის გზაზე ხუთ კაპეკზე მეტი ფასს დადებნა მადნის გადასატანად შორაპანდისს იფუძლებელია აგრეთვე დიდმა რკინის გზამაც უნდა დაწესოს ფასი და აილოს ფუთზე და ევრტზე ერთი მტორმოცევი კაპეკისა. მხოლოდ ამ შემტხვევაში შეუძლია ჩვენს ქვა-გუნდას გაუწიოს კამათობა სხვა ქვეყნის მადანს. უპასიოდ შემუშდებელია, რომ ჩვენს ჭიათურის ქვა-გუნდას მიეცეს რაიმე უპირატეობა მსოფლიო ევკრობის ბაზარში. ყოველსავე ამ მოსახოებას და საბუთებს იმტომც ეწვერ, რომ ქვა გუნდის წარმოებელთა შეადგინონ მოხსენება, ჩასწერონ მიკ ყველა აქ მოხსენებული საბუთები, წარუდგინონ მინისტრს და სთხოვონ საყრთო ხელმოწერით, რომ ხუთ კაპეკზე ზევით გადატანის ფასი შორაპანდისს ქვა-გუნდის წარმოებას დაუკუმს, თორამე სიყვეთს არ დააყრის.

ჭაერთა მეფე

ლოგორც ლომი ირიცხება ნადირთა მეფედ, აგრეთვე არწივი ფრინველთა მეფეა. მისი საბრძანებელი ჰაერია და მისი კოშკები ფრიალო მიუწოდებელი კლდეებია მისს უმაღლეს ქედებზედ. არწივი ფრთა-ფრთას შემოჰკრავს, ავარდება თვალ-მიუწვენელს ჰაერის სივრცეში და იქიდან მისი შორისმჭერტი თვალეში ძირს მიწაზე ბუხსად არ

გაუშვებს დაუნახავს. მისი მოხრილი ნისკარტი, ეს მეფური ცხვირი, ისეთი მაგარია, რომ ერთი დაკვრით ირმის კვეფს ძვალს ახეიქავს; მისი ბასრი, დიდი და ღონიერი კლანჭები თვალის დახმამებების უმაღ ვათხლემშენ ცხვირის მეკრდა. ისეთი ღონიერია, რომ თუ მივირია, კაცსაც კი შებედავს. მას ხშირად მოუტანია პატარა ყმაწვილები. ფრთებ-გამოლილი საყენზედ მეტია, ხოლო სიკბით თავიდან ბოლოამდის ნახევარი საყენია. აი, რას მოგებობრობს მანზედ წარჩინე-

ბული ბუნების-მეცნიერი ნორდმანი: „ამას წინათ ჩვენ მოვიყვანეთ შინ ერთი არწივი. ის დაცვა სოფელში ერთ დიდს ტახს, რომელიც შუაგულ სოფელში დაზო-ზმანობდა. მის ჭყვილზე გამოვარდენ სოფელები, მივარდენ არწივის და ძლიეს გამოგლიჯეს კლანჭე-ბიდან უშეფლებელი ტახი. მერე არწივმა უცებ დას-ტაცა კატას კლანჭები და დაჯდა ღობეზე. კატის ჭყვილზე ერთმა სოფელმა გამოარბენინა თოფი,

მაგრამ, როგორც კი ჰაერის მეფემ მოჰკრა თვალი მტერს, უშეა კატას ბრჭყალები და ეცა სოფელსა. შეჰქნა გლემაც ყვირილი, მიესიენ მგზობლები, სტა-ცეს ხელი არწივს, ძლიეს შეჰკრეს, შებოჰეს და მომ-გეარეს“.

მეორე ანაირი შემთხვევა მოხდა ბოჭქეშიაში. გლეხს მიჰქონდა საკვები კურდღლებისათვის ერთს საშინელს ციეს ზამთარში. უცბად ერთ კურდღელს

დაეცა არწივი. გლეხი მიეშველა საწყალს. არწივმა უშეა კურდღელს ბრჭყალები და ეცა გლეხს, დაუჭირა კლანჭებით მყვრი, შემოატრიატა ტანისამოსი, გადუკვლა ქული და, ის აყო, თავის სამინელი ნის-

კარტი უნდა დაეკრა თავში; მაგრამ ამ დროს გლეხმა წააფლო ხელი კისერში და ისე საშინლად მოუჭირა, რომ მალე გაკულდა. არწივმა ფრთები ჩამოყარა, კლანჭები ვაშლა და გლეხმა მზიარულად წამოილა შინ ძვირუფასა ნანადირევი. გ-სელი.

ქ ე ბ ა თ ა - ქ ე ბ ა

(დასასრული)

გერ ის მსახიობია, მსახური ხელოვნებისა და უკეთ რო ესთქვათ მორჩილი მსმენელთა გემოვნებისა. ეი მას, თუ არ აცინა და ხალხს ცრემლსა ჰგერის თვალზედა; ერთს კაცსაც ვერ დაინახეს იგი თეატრის კარზედა.

ვაჭარი ვაჭრობს ვაჭრულად, გროშს აგებინებს გროშებსა; ისიც თავს ამით მართლულობს: „სხვისგან ჩადეივარ ცოდვებსა;“ „ამაშიც ფული, იმაშიც“ კედელზე გიღერს თითათა: „უნდა მოგებამ შეეფოსს“ „ყველა ეს ხარჯი, იციता!“ კარგსა ჰსეამს, კარგი აცეია! დადის იორღა კეცითა. ზარღამი ვარო, იძახის, სკდება რჯულ-ღმერთზე ფიცითა, ისიც ქვეყანას ატყუებს და თვალებს უბამს ფისითა.

აგერ ის „ინჯინერია“ და „ინჯინერობს“ იმითა, რომ დაიძინოს საღამოსა და გაიღვიძოს დილითა. თუ დაიკეცხოს ქვეყანამ, აი, მისთანა შეილითა! მოკლეს არც გზას გააკეთებს, არც წყალს მოიყვანს მილითა, რადგან ეს საზარღოა, ჯიბებს ვერ ავებს თხილითა. ყოველგან თამამად დადის, არა ნაბიჯით ფრთხილითა,

ბორნეოს წმიდად ავიწერს, ყველა ნაწილით წერილითა და საქართველოს საზღვრებს კი ლეკას დაუწყებს კბილითა.

ჩემი და ქვეყნის იმედი მომავლებზედა მყარდება, ჩემი ტანჯული გონება აქეთ და იქით აწყდება. იელის-და-იელის... დაღღლი, ვიდრე შუაზე გაწყდება და ისეც თქვენს წინ, ახლებო, თვალი-ცრემლიანი დადგება. გამხდია საკემწოდა თქვენი მკლავი და გონება. ვინ იცის, ეს ნორჩი ძალა რა საგანს დაემონება: მამათა ქცევას დასწყველის, თუ უფროც მოეწონება? ღმერთო, დაზარდე ისინი და მეტი მიეც შნობა. გული ჩაუდე ამაყი, აშორე ქვე-მშრომელობა, მიეცი პირი მაგარი, ერთურთის გამტანება.

ახ, რა ჯაღა გეაქვს შუაზე, რამ მოგეთილისმა ნეტარა! როდემდის უნდა ეხიბოდო უკეთურობის ბეგარა?! ჩვენს უბედო ბედს ბენაენსა კარი სად გამოეჯარა? ჩვენთვის ამოსულის მთვარესა ძაძა რად გადაეფარა?! რად უღალატეს ქვეყანას, ვისაც ქვეყანა ებარა!... თქვენ იცით, თქვენა, მცირენო, თქვენა და თქვენმა დედამა. ვინ აატროს, თუ არ ძე სნეულის შშობლის კენესამა?!

კაცი თუ უკულმართობენ, ქალებზე რაღა მეტყვება,

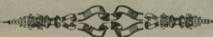
გულს გასავმირად ლახვარი,
თვალებში ცრემლი მიძღვევ;
ვერ ვიტყვი სააუგოსა,
რბილნი არიან გულითა,
თუ კი რამ ერთხელ შეიგნეს,
მიეცემიან სულითა;
უსაზღვრო ღვინი იციან,
უსაზღვროდ ცრემლის ღვინანი;
ღამაზებია მაინცა
ჩემის სამშობლოს ღვინანი.
მაინც მეტი აქესთ, მაინცა
გულზედა ცეცხლის ღვინანი.

სამაგალითოდ უბრწყინავსთ
ეარსკელაენი წარსულის დროსაო.
განწირულ მანდილოსანთა
ის წარმოვიდგენს ჯგროსაო.
ქვეყნისთვის თაე-დადებულთა
გასჭირებიათ როსაო:
ნუ დაივიწყებთ ქეთევანს,
ნუ დაივიწყებთ ნინოსა,
ნუ დაივიწყებთ თამარსა,
რომ სხივი მოგვეფინოსა.
ნუ დაივიწყებთ ღვინობას,
ნუ დააფურთხებთ კერასა,

ისევ ქართველნი ვიქნებით,
მტერი დაგვაკლებს ვერასა.
მეც მხნედ ვიქნები მაშინა
და მოეუმატებ წერასა.
სალხინოდ შესვლის სტირირცა
სამგლოვიარო ყლერასა.

დღეს კი ვიტანჯვი, ვიტანჯვი,
თვალნი მირბიან შორადა.
უფსკრულში დანთქმებრან
ცრებლების დასათოვდა.
მომავონდება ისევა
მამა-პაპათა ძვალეები;
იმათი შეუღრკელობა,
მათ შეუღრკელი მკლავები.
იბრძოლეს ბეგრი, იბრძოლეს,
რამდენი გასწყდა ბრძოლაში?
და ჩვენ კი სული ამოგვისის
გვერდზე გდება და წოლაში.
რა გაიხაროს ქვეყანამ
ამ გვართა შეიღოთა ყოლაში?!
ჩაეიკლავ ვარაშს გულშია
ცრემლის დაეფარებ სარქველად,
ცრემლმა დაფაროს ისიცა,
რაც დამჩენია სათქმელად.

ვაჟა-ფშაველა

ს ი ბ რ ძ ნ ის ძ ვ ა

მინ არ იცის, რომ დღეს ერთი ბუნების მეც-
ნიერებათაგანი, სახელდობო ჭიშია, უმაღლეს
წერტილამდის არის მიღწეული. ამ მეცნიე-
რების მეოხებით ჩვენ ვიცით დღეს ყოველგვარი
ნიეთიერების შედგენილობა, კაცისა და ყოველი სულ-
დამგულის ცხოველსმყოფელი ძალა, მისი ტანის სი-
ცოცხლე თუ რა ცვლილებაშია, ან ბუნებას როგო-
რი ცხოვრების მიმდინარეობა აქეს, ესე იგი ნიეთიერე-
ბათა შეერთება და დარღვევა, რომელსაც საზოგადოდ
ბუნების ცხოვრება ეწოდება. ვინ წარმოიდგენს, თუ
ეს ღიღებულ ბუნების მეცნიერება უძველეს დროი-
დან აღმოსავლეთის ქვეყნებში დაიბადა მისნობისა-
გან. პირველად ეგვიპტელი, ქალდეელი და ებრაე-
ლი მისნები ეწყობოდნენ ამ სამეცნიერო ბუნების
კვლევას. მათი აზრით ყოველი ნიეთი შესდგებოდა

ოთხის პირშო ნიეთიერებისაგან: წყლისა, მიწისა,
ცეცხლისა და ჰაერისაგან. შემდეგ ეს მეცნიერება
არაბებმა ვადიტანეს ევროპაში. აქ გაჩნდნენ ალბიმი-
კოსები, რომელნიც მრავალნაირ ნიეთიერებას
ურედედ ერთმანეთში, რომ მოგაპოებინათ დასაბამი
ყოველის ნიეთიერებისა ქვეყანაზედ. აი, ამ დასაბამს
არსებას ისინი ეძახდნენ **საბრძნის ქვას** და **ცხოვრე-
ბის ელაქსარს**. პირველი უნდა ყოფილიყო ისეთი
რამე, რომელსაც თუ შეურყევი ან წყალს, ან ჰაერს,
მისგან უნდა წარმოამდგარიყო ყოველნაირი ნიეთი
და სხვათა შორის ოქროც. რადგან ოქროს ყველა-
ზედ უფრო დიდი ფასი ედვა, ამისთვის ალბიმიკო-
სები ეძებდნენ სიბრძნის ქვას, რომ იმის საშუალებით
ოქროს მთები შეექმნათ. რაიცა შეეცებოდა მეორე
ნიეთიერებას, **ცხოვრების ელაქსარს**, ალბიმიკოსები
ფიქრობდნენ, რომ ისეთი წამალი, ანუ კაბლები, შეი-
ძლებოდა გაცეთებულიყო, რომ მოხუცებული ისევ

გაეყმარებოდნენ. ამ ძიებაში, კვლევაში და სხვა-და-სხვა ნივთიერების შედგენაში აღზომიკოსები ბევრს ძვირფას ნივთიერებას წაატყდენ; მაკალი-თად, იმათ მოიგონეს თოფის წამალი, ბრინჯაოს ეთება, ეცხლის გამოკრეფა სპილენძადან, ქეზაპის წყალი, ნიშადური და ათასი სხვა. ელქსაირის წუღის შედგენის ძიება ძალიან დაებმარა მკურნალობის მეცნიერებას; მართლაც მრავალი ავადმყოფის მარგები წამლები აღმოაჩინეს. ბოლოს მეთურამეტე საუკუნეში იმათი მოღვაწეობა დაკვირგებდა ნამდვილი ქიმიის მეცნიერების დაარსებით. მაშინ გამო-

ჩნდა მეცნიერი ლა-ეუაზიე, რომელმაც დაადგინა მტკიცე საფუძველზედ ქიმიის მეცნიერება თქვენ აქ ამ ნახატზედ ჰხედეთ ძველს აღზომიკოსს, ანუ მისანს, რომელიც ჩაღრმავებულა ელიქსირის შედგენაში და სიბრძნის ქვის გაცე-თებაში. მის ოთახში მრავალნაირი ჭურჭლებია. ზოგი თა-როზედ დგას, ზოგი ჭურჭებზედ აწევი, ზოგი კედლებზედ ჰქი-ლია. ქერაში ეცხ-ლი ანთია და წამლე-ბი ღუღს. ვინ იფიქ-რებს, რომ დღევანდელი მეცნიერების მამათ მთავარი ყოფი-ლიან ეს მისნები, რომელთაც ჩვენ დღეს დავეცინით.

X ლი.

სამკურნალო მეცნიერებისათვის წამებულნი

(დასასრული *)

ქ ჩამოთვლილი მაგალითები არა კნარან მედიცინის (მკურნალობის) ისტორიის შესახებ წავლად. ჩვენ ახლა ჩამოვთვლით თავგანწირულს გმირებს რომელნიც თავიანთი გამოგონებით გახდენ მედიცინის მსვეურად წარმატების (პროგრესის) გზაზედ.

ანატომიის მამად ითვლება მეცნიერების სიყვარულთ ეთ გეტაცებული ევზალი. იმის დროს ექიმებს აკრძალული ჰქონდა მკვდრების გაჭრა და მათი შესწავლა; მაგრამ ევზალი ყოველ ღონისძიებას ხმარობდა მკვდრების მოსაკვებლად. 18 წლისა იყო ევზალი, როდესაც ღამით წვიდა და სახრჩობლაზედ და წაართვა ძალღებს ჩამოხრჩობილის გვაში. ევზა-

ლი გახდა კარლოს V-ის პირველ კარის ექიმად. როდესაც კარლოსმა მეფობას თავი დაანება ევზალი წავიდა ისპანიაში ფილიპე II-თან. აქ იმას რალაც დანაშაულობისათვის სიკვდილით დასჯა გადაუწყეტეს, მაგრამ მეფე მიეშველა და სიკვდილი წმინდა ადგილებში მოგზაურობად შეუტეალა. წმინდა ადგილებიდან დაბრუნების დროს კუნძულ ზედისა მახლობლობადად გემი დაემტვრაათ და დიდებული ექიმი მოკვდა უპატრონოდ დაუტოვებელი.

მეცნიერებისათვის წამებულთ ეკუთვნის აგრეთვე ჰარევი (დაიბ. 1578 წ. ქალ. ფოლკსტანში — ინგლისში.) იმან გამოსცა დიდი თხზულება სისხლის მოძრაობის შესახებ, რომელიც დასაბუთებული იყო მრავალის მაგალითებით კაცთა და ცხოველთა ცხოვრებიდან. მიუხედავად ამისა აქ წიგნმა სიძულვილისა და დაკინების მეტი არა გამოიწვია არა კაცთა შორის. დიდებული გიუპატენიც დასაცინადა იმას. იმ დროის შესანიშნავმა კომიკოსმა მოლიერმა

*) იხ. „ევალი“ № 33 და დაკვირდი იქ დასტამბულს ნახატებს.

ეს შესანიშნავი გამოკვლევისადმი დაკნინა ვერ მოითმინა და გიუპატენი თავის მიმდევრებით გადაქცევა ერთ თავის კომედის გმირათ, სახელით „მქვიით ავადმყოფი“.

კაცთა შორის მტრობის მსხვერპლად არა ერთი და ორი ექიმი გაუხდარა. 1642 წ. გერმანიელმა ექიმმა გეორგ ვირზუნგმა ახლად გამოკვლია ავებულობა ადამიანის სხეულისა და ბევრი რამ საყურადღებო და საჭირო მოვლენა დაანახვა კაცობრიობას. ამ გამოკვლევით იმან დიდი სახელი გაითქვა ამავე დროს მისი მტერთა რიგები მრავალდღობად; სხვათა შორის მათში ერთა ექიმი კამპერი. იმან დაიწყო დამტკიცება ვირზუნგის გამოკვლევის უსაფუძვლობისა. მაგრამ ვირზუნგმა მისგან წარმოდგენილი ფაქტები პირ-და-პირ გაამტყუნა და ხმა ჩაქმენდინა კამპერსა. ეს საქვეყნო გამტყუნება ვერ მოითმინა კამპერმა და ამიტომ გადასწყვიტა მისი მოკვლა. ერთხელ როდესაც ვირზუნგი სახლიდან გამოვიდა, კამპერი წინათვე ჩასაფრა, ესროლა თოფი და საბრალოდ ფეხილოვავი უსულოდ დასცა მიწაზე.

ამ ვაჭრადვე დაიღუპე მტერთაგან ჯარა-ექიმი **დედუხა ჟოხუჯ დამაძე**.

ჟოხუჯ დამაძე დაიბადა 1742 წ. მაკონეში ღარიბ დედ-მამისაგან, რომელთაც შვილისთვის ხეირიანი განათლება ვერ მიეცათ და ისე ცუდად ეკადებოდნენ, რომ იგი იძულებული იყო თავი დაენებებინა მშობლებისთვის და გაქცეულიყო მონაწილეში თავის ნათესავთან.

აქ ღონებში თავის მეცადინეობით შესწავლა მედიცინა (მკურნალობა) და ბოტანიკა ასე, რომ ცოტა ხანს შემდეგ ექიმად შეიქმნა. შემდეგ დამაძე პარიჟში წავიდა ლექციების მოსასმენად და თავისი მეცადინეობით მიიზიდა ყურადღება ტიურგოსი, რომელმაც ის მეფის კარის ექიმად დანიშნა და შემდეგ გაგზავნა ამერიკის ახალშიწიში სხვა-და-სხვა მცენარეების შესასწავლელად და მათს საფრანგეთში გადმოსანერგად დამაძემაც გაუგონა ტიურგოს და გამგზავნა ამერიკაში ორის ბოტანიკოსით. იქ იმან ჩქარა შესწავლა ქინაქინის და სხვა მცენარეების მოწინება. ცოტა ხანს შემდეგ იმან თავისი შრომის ნაყოფი გაგზავნა საფრანგეთში. მაგრამ იმ ხომადეს, რომელსაც მიჰქონდა მისი ნაჭირნახულები დაუხედდნენ ინგლისელები და გაძარცვეს; ამავე დროს ის გაძარცვეს ისპანელებმა და წაართვეს რაც კი ებათა. ჩილიში მოგზაურობის დროს, სადაც გადადგები სენი იყო გავრცელებული, დამაძემ უშიშრად და გულ მოდგინედ დაუწყო შეეღა დაერდომილს ხალხს. პა-

რიჟში დაბრუნების დროს ის ამოიჩინეს სამეცნიერო აკადემიის წევრად; მაგრამ მას, ამდენ უბედურობათა გამომცდელს აღარაფერი აღარ აკმაყოფილებდა ქვეყანაზე და ამისთვის უარი განუტხადა. იგი დასახლდა ქ. ღონებში და მიეცა წყნარ ცხოვრებას. 1793 წელს გაგზავნილ იქნა შეერთებულ შტატებში. მოგზაურობის დროს მათს ხომალდს დაეცენ მეკობრენი, რომელთაც შეიპყრეს დამაძე და იგი მონასტრის საპატიმროში გადაიცილა სიღარიბეში უპატრონოდ. მისი მეცნიერული გამოკვლევანი შემდეგში გამოცემულ იქნა გრიტე-დებრიუსტელისაგან.

იმ კაცთა რიგებში, რომელთაც დიდი სამსახური გაუწევიათ სამკურნალო მეცნიერებისათვის სხვადა-სხვა ახალის გამოკვლევებით, არ შევიძლიან არ მოვიხსენოთ საბრალო ჰორას ეელსი. იმან პირველად გამოსცადა ეთერის დამაძინებელი ძალა, რითიც დიდ გაკვირებაში მოიყვანა კაცობრიობა. იმ დროს ახალი გამოკვლეული იყო ეს ჰაერგვარი, მრავალნი ექიმნი ცდიდნენ, თუ რა გავლენას იქონიებდა იგი ადამიანებზედ და ცხოველებზედ. ჰორას ეელსმა ისურთჳა ჰაერგვარი, შემდეგ კბილი მოაგლეჯინა ზ არავითარი ტკივილი არ იგრძნო. ესევე სცადა სხვებზედაც და ნაშედეგად დარწმუნებული იმ ახალს გამოკვლევებზედ გამგზავნა ბოსტონში, რათა გადაეცა ეს ფაქტები მედიცინის ფაქულტეტისათვის. ბოსტონში იგი შეხვდა ნაქრობ ექიმებს ჯაკსონსა და მორტონსა, რომელთაც უამბო თავისი გამოკვლევა. მათ წაიყვანეს ეელსი საეადმყოფოში, რომ მას საქვეყნოდ დამტკიცებინა კბილის-ტკივილით ავადმყოფზედ თავისი გამოკვლევა. მიუყვანეს ავადმყოფი; მან ასურთქებინა გაზო და როდესაც კბილის რთმევა დაუწყო, ავადმყოფმა ისეთი შესწყვილა, რომ ყველამ სიცილი დაიწყო; საბრალო ეელსმა ცუდად იმხარა ეთერი და ეს იყო მიზეზი ავადმყოფის ყვიროლისა. მაყურებლების დაკნინებამ ისე გააბრაზა იგი, რომ სრულიად მიანება თავი ამ საქმეს. ამავე დროს მისი გამოკვლევით ისარგებლეს ჯაკსონმა ზ მორტონმა და დიდი სახელიც გაითქვეს, როგორც ჰაერგვარის საშუალებით „პაერაციის“ მტონდებმა. ეს გამოკვლევა დიდი სიამოვნებით იყო მიღებული მთელს ევროპაში. ეელსი, რომლის სახელიც ყველამ მიეწიებულა იყო, გაემგზავრა ინგლისში, რათა დაემტკიცებინა, რომ ეს გამოკვლევა ეყუთნოდა მას. ლონდონში ის ვერას გახდა. შემდეგ გამგზავრა პარიჟში, მაგრამ აქაც ვერ უშველა საქმეს. ამ ამბით შეწუხებული დაბრუნდა შეერთებულ შტატებში, ჩაწვა აბანოში და მისცა თავი სიკვდილს როდესაც მიცვლებული ეანიდან

ამოიღეს, მას ხელში აღმოუჩნდა შუშა ეთერიანი. საბრალო ევლსმა, რომელსაც თვისმა გაზოკვლევამ უბედურობის მეტი არაფერი მისცა, სიკვდილი ამჯობნა ტანჯვით საფეხ სიცოცხლეს და თავისავე გაზოკვლევით მოიკლა თავი. მის სიკვდილზედ არც ერთი ცრემლი არ დღერილა, არც ერთი სიტყვა არ წარმოთქმულა ამ სულით და ხორკით წამებულის შესახებ. ამავე დროს კი ჯაკსონი და მორტონი დიდძალ ფულს ხეცტაუნდენ ახალი გამოკვლევის წყალობით. არც ჩამომავლობამ დაუფსა ევლსი. ის უფრო შეუბრალებლად უყურებს იმას, რომელსაც დიდი სამსახური მიუძღვის კაცობრიობის წინაშე.

ნუ თუ ამისთანა კაცებზედ არ არის ნათქვამი მარგალიტებრივი სიტყვები ბერნესაგან: „როდესაც თქვენი სიცოცხლის ვარსკვლავი ჩაქვებება, თქვენზედ სხოენა უწყალოდ ხალხში ჰჭრება. თქვენ საწყლემბო, არ ავიგებენ ძეგლსა, რადგან ერთი თქვენ არას დროს არ გაფასებთ. მას უყვარს იგი, ვინც ბრძოლაში მეტს სისხლს დაღერის, ან ვინც ანგარებით გამსჭვალული თავის მოპირდაპირეს დასცემს და მის ლეკმა პურს თვითონ შეირგებს.

კოტე ამირეჯიბი.

თაშო მოამდერალი

(დასასრული *)

ღინადორა თავის გაპარვის ფიქრებში იყო და გუნებაში გადასწყვიტა: „ამდამ კი სწორეთ გავყევები: არც ჩემ თავს შევაწუხებ და არც იმასა...“ ამ დროს მანუჩარ ცხენით კარზედ მოადგათ. მინადორას ისეთი ელდა ეცა, რომ კინადამ გული არ შეუწუხდა. ივანე მანა მისს მიეგება და ჯარების ანბავი ჰქითხა. მამამ პასუხი არ მიძსცა, თითქოს ვერ გაიგონაო, ამოვიდა ტალღავრზედ შუბლშეკრული, თინათინს დაუძახა და თავის ოთახში შევიდა. მაშინ ამათა თქვეს: „ნეტო რა მომხდარა, რომ ასე დლონებული არი?“ თინათინმა ცუტსუბით გაჰსწია და მანუჩართან შევიდა მანუჩარმა ოთახის კარები ჩაეკეტა და მოჰყვა ლაპარაკს: „მე თქვენ იმისათვისა მყვანდით, რომ ჩემი შეიღებისათვის ყურადღება მიექციათ და თქვენი დაუდევნელობით ასე დამღებეთ, რომ უსუსური ქალი შევიდინეს, მერე ვინ?.. მაწანწალამ. სარცხილი თქვენთვის, სარცხილი...“ წარმოსთქვა გულვახეთქილმა თინათინმა: — ეთავი, ეს რა ესმის ჩემს ყურებსა? სიცოცხლე რალათ მინდა? მიკვირს, როგორ კადრულობთ? მაგი სთანა სიტყვებს ბრძანებთ ანგელოზ ქალზედ? „დაღ, ანგელოზი! წაბრძანდით და აქაურ მღელღობსა ჰქითხეთო, მიკვირს მადდით თქვენ არ გაყვეთო!..“ — ერთი სწორედ მინც გამაგებინეთ, რაა ბრძანებთ? მოუყვა მანუჩარ და რაც ბართლომეს ეანბო, ყოველივე უთხრა. ამის გამკონამა თინათინმა თვისა და პირში წაიწინა და გაოცებულმა თქვა: — ქმშარტათ ღირსი ვარ, ქვა დამკობოთ, სად ვიყუ ამ სახარულ მოკვლევებაში, ვამ გონება როგორ დამქნა? ერთი საათი მეტი ხმა ამოუღებლათ მწუხარება მოკლუნნი ისხდენ და კიდევ ამ მდგომარეო-

ბაში იქნებოდენ, თუ ბართლომე დეკანოზის ხმა არ გაეგონათ. მაშინ მანუჩარმა კარები გაუღო და ბართლომე მხიარულათ შინ შევიდა და თქვა: — საქმე გავათავეთ, ბეჯან ამაღამე ჯვარს იწერს... მანუჩარმა პირჯვარი დაიწერა და ბართლომეს უთხრა: „ღმერთმა დაგიმადლოს“. თინათინმა ტირილით მიუჯო: — მამაო ეს რაები მესმის? მითომ მართალი არის? „კარგია სუ, ჩუმობა იყოს...“

სალამო ქაში შეიქა, ლოცვები დაირეკა, როდესაც თინათინმა იმედისეულს უბრძანა: — მოდი მინადორას თერთი ატლას: ბავთის კაბა მოართო და სამკაული, რომ მოირთოს. მინადორა შეერთა და თინათინს დაეკითხა: „რათ მინდა ცელია მოართო?“ — თუ არ გინდოდეს, არც გეტყუიღ. „მე დელიდას შემ წასელა არსად შემიძლიან, თავი მტკია“. — რაც უნდა გტკიოდეს, უნდა ჩაიცვაო. ამ მკეახე ლაპარაკზედ მინადორამ აზრი აღო და უფრო გაკებდა. თინათინ მანუჩართან შევიდა და უთხრა: — რა ექნა, რომ ეს ქალი არ მიჯერებს და არ იცვამს. მანუჩარმა ჩაიბზუყუნა: — ჰუ, არ იცვამს? ჯერ მე მაგ ზომამდის არ უნდა მიეღწეო და პირად შეველო და გეჯერადე, თორემ... ერთი სიტყვით უთხარ, რომ ქმარსა ერთავთ. თინათინ ისევ მინადორასთან შევიდა და უთხრა: — აბა შელო, ტანთ კიდევ არ ჩავიცვამს? მინადორამ პირი იქით მიიღო. — შეილო, ამაღამ ჯვარს გწერეთ, მამაშენს გაუთხოვებინარ. მინადორა ამ სიტყვის გამკონი შეშლილივით გახდა და მიუჯო: — დედა შელომას, ეგ აღარ გამაკონა. თინათინ შეწუხებული და ღონე-მიხილი, მანუჩართან იხეე გვიდა და უთხრა: — მე ამაზედ მეტი აღარ შემიძლია, ჩემ სიტყვას აღარ იგონებს, ბართლომე დამხიაროთ, იმანეც ჩაუღონოს რამ-მანუჩარმა საჩქაროთ ბიჭი გაგზავნა და ბართლომე დაბრძა.

ივანე და იმისი ცოლი ერთმანეთსა ჰქითხავდენ: — ეს რა ანბავია? ჩვენ სახლში რალაც კოთ-

*) იხ. „კვალის“ № 32.

ქოთია და ჩვენ კი არაინ რას ვეატყობინებს. ივანეს მამისათვის შიშით ევრა ევითხარა, ბართლომემ ოთხანში ფეი შედგა თუ არა, სიცილით უთხრა: — აბა წუხელი შენ მტხვეწებოდი ჯვარი დამწერეთო და ახლა ჩვენ უნდა გვიხვეწო? ღიმილით უპასუხა მინადორამ: „თქვენვე არ გეჟიდავებთ: „რომლითა საწაულებოთა მოგვეწოთ, მოგვეწოთ თქვე“ — ეგ ამ საგანს რომ არ ევუთენის? „მამ ჯერ ეს მიბრძანეთ, ვინზე მწერთ ჯვარსა?“ — ეგ რა თქვენი საქმეა? ვინც თქვენი ოჯახის საკადრისია, მამათქვენმა თითონ იცის. „ჰოო!... — რა ჰოო! დაბალი კაცი შეილი კი არ გახლავთ თაზოს ვითა. „მამ, აბა, ეგ ამისხენით თი სიბაბლესა და სიბაბლეს რას ეძახით? ნუ თუ ამას რომ ერთ ვისმე მძღაღრობით და სხვის დაზგრით, ცარკვა გლეგით ბეგრი სასტოერებელი შეუძენია საშეილო-შეილოთ და მეორე ალაღ-მართალს ღეთისა და კაცის სათნოს მხოლოდ შრომის ოფლით უტყობრია და საშეილო-შეილოთ კი ოქროები არ დაჩივია. ამისათვის იმის შეილის დაბალი კაცი შეილი ეწოდება?“ — არა, ბატონო მინადორავ! თქვენი ისტორია არა გკონდათ, დაბაღ-მალღობა ამითი შესდგა: რამელმა კაცმაკ თთვის ქვეყნისათვის სისხლი დაღვარა და მამული მტრების ხელიდან დაიკცა, მაშინ მეფემ ჯიღლოთ ჯერ აზნაურობა უბოძა, მეომე კიდე ამ გვარისავე თავაწერიულობისათვის თავადობა და სხვა სიყუთა... თუთუ კაცი თითონ ღმერთს დაუბადებია შემკული, ქუთით, ნიჭით, გონიერებით, სენიღუსით და პატროსნებით, სულაც არ გავეცელი სიმღიდრეზედ და ამპარტავან ტენი-გამოლეულ კაცზედ: აქა და ამა და ამის შეილიოა“. — ჰოო, კარგი და იმ შეილის, რომ ეგენიც ჰქონდეს? „ჩემი მეუღლე მაინც ის უნდა გახდეს, ვინც ჩემი გულა მიიზნა“. — ეგ თქვენი უთუთო ზღაპრათ გავგონიათ, თორემ საქართველოში ჯერ მაგალითი არ მოხდარა. „მე უნდა შევიქნა სხვების თვალების ახველი“. — კარგია, კმარა, მამაშენს ამაზედ მეტად ნუ აწყენინებ. აგეოციბე, მამო, მე ჩემ სიტყვას არ შევეცლა“. — მამ ახლა ცოლად შენი იყოს და მადლიცა. ბართლომე მინადორასაგან უპატრიცემულოთ გავიდა და მანუჩარს უთხრა: „ეგ ასეთს ემშაკის ცხენზედ შემჯდარა, მე კი არა, ქათალიკოსიც ევლარას გააწყობს მაგასთან. მანუჩარსა სიბრახისაგან ალარ იცოდა, რა ექნა და მოკცა: — მთის ხალხის წყულა რომ არის, „ჯალაბნიც გავისწორდებიაო“, ეს მე არ მომიედა თქვენი ჭირიმეთ? განრისხებული მინადორას შეუარდა და შეუჭყილა: — მე გიბრძანებ, დეგზადე. მინადორამ თავი დაბლა ჩაჰკიდა, მანუჩარმა კიდე დაუყურია: — არ გესმის ყურებიდან ბანძის ძველი ვერ გამოიღე?! მინადორამ ტრიონი ამაღუშო და დაი-

ტუტუნა: „მე ქმარი არ მინდა“. — თაზო ქედამის მეტი, განა? შენთვის ნამუსი უნდა ჰომეწმინდა და რადგან თავი სიკრპეზედ დასდე, აბა, ენახოთ, ჩემთან შენ და თაზო რა ძალას გააწყობთ? მე ეხლავ მსახურებს ეუბრძანებ, თუ თაზო ქედანამ აქ ახლო ნახან, თოფით გული გაუხერიტონ. მანუჩარმა ტუტსეთია და ანწლობით რომ ევრა გააწყურა, თავის შეილის ივანესაც გაუტყდა და რაც ამბავი იყო, შეატყობინა, ახლა ეს ძმაც შევიდა და მრავალს ეხვეწა, მაგრამ ევრც ამან დაიყოლია და თავი მიანებეს.

თაზომ რა იცოდა, თუ მინადორას თავს რა ანბავი იყო და ის დაღამებას სულის მწარით მოელოდა. შარაგზაზედ რამთენჯერმე აიარ-ჩაიარა. იმედისეულმა მინადორას აწნობა და შიშით გული გაუსქდა მართლა არა აუტყენ-რაო. მინადორამ ჩუმით პატარა ბარათი დაწერა და იმედისეულს შეხვეწა: „თუ გიყვარვარ, ეს წიგნი თაზოს მიე და ჩემი ანბავი ყველა უანბეო“. იმედისეულმა თაზო იქვე მხლობლათ ნახა, ყოველივე უანბო და წიგნი მისცა. თაზოს მწუხარებით თვალის დაუბნელდა და გულ-შემოყრასა ლამოდა, ძლიეს წარმოსთქვა: — დალოცილომა ჩემი სიტყვა არ დაიჯერა და იმისმა სულ-გრძელობამ ეს ბოლო მოიტანა. მინადორას წიგნი როცა წაიკითხა ისევე ეს ეწერა, რაც იმედისეულმა უანბო, მხოლოდ მინადორა ამას უმატებდა, პატრიონმა თვით მოარიდე სადმე, ენახოთ ცისა და ქვეყნის ბორბალი როგორ დატრიალდებდა და მე და შენ საუკუნოდ ერთმანერთისა ვართო. წავიდა თაზო თავის ბინაზედ წაეღო პირქვე და როგორც ბოეში სულ ისე იღრიალა, იფიქრა და თქვა: — არა, მე უნდა წავიდე და ბატონიშვილობა ვიშოვნო, რომ ღირსი შევიქნა მინადორასი და ან თავი მოვიკლოა.

მინადორას წიგნი მიჰსწერა და თავის სამინელ მწუხარებასთან ეს განძრახეაც აწნობა. მერმე ადგა და წავიდა გულ-ხელ დაკრფილი შინსაკენ. იქ რამდენიმე თვის ამხანავი თავად-აზნაურ-შეილები, გომარ კობიაშვილი, ქემშიაშვილი, ტუსიშვილი, ზიმ-შიაშვილი, ყარაგზოვი და სხვანი შეაკროვა და უთხრა: — თუ ჩვენი ქვეყნისათვის კეთილი გინდა, ალექსანდრე ბატონიშვილს ეიახლოთ და მხარი მიეცეთ. იმათაც დაუჯერეს და წაიედნენ, ბატონიშვილმა რომ ესენი ნახა, იამა და დიდის მოწყალების თვალთი მიიღო. ამათ ბვერი ცხარე ომი გამოიარეს და თაზო ყოველთვის თავგამომეტებით ომობდა ხოლმე. ერთხელ ბატონიშვილმა კიდევ უბრძანა: „ქედანაძე! თუ ღმერთმა ინება და ჩემი გამარჯვება გაძლიერდა, იცოდე, გაგაბედნიერებო“.

ბარბარე ჯორჯაძის.

(შემდეგი იქნება)

კორტოხას გამოსანის ახსნა *)

მლიერი და თვალთ მაქტი,
მართალთათვის შხამია;
სეკრეტარტ ნეტარება,
მხოლოდ ერთი:—ქრთამია.

ლარბთათვის სამხალა,
მდიდართ ფულის „ქამია“;
მოხელეთ დსასურვი,
მხოლოდ ერთი:—ქრთამია.

გამოცდილოს რომ შესტქერის,
მით იწერთენება ხამია.
ასე მათი ცხოვრების
იდეალი: — ქრთამია.

ოდეს პატიოსნების
დამინების ყამია;
მისი აკენის მრწეველი
მაშინ მხოლოდ:—ქრთამია.

„ჩვენში“ მით „განვითარდა“,
რომ არ ედევნით, ძამია!
უსამართლოებისა
პირის რიდე:—ქრთამია.

ყმარა, რაც ინაეარდა,
აწ განდევნის წამია.
მამ ღმერთმა შეაჩიეროს
სულით მდაბალთ:—ქრთამია.

1893 წ.

მწყემსი

*) იხილეთ „ქველის“ მე-31 №-რი.

სახუმარო-გასართობი

მსხარა Senex'ს, რომელ ანს მოსუგებულა.

ავიციოთ, მოგეწერა,
თქვენი ლექსი, ჩვენი კება“.
არა ჯერ არს მოხუცათვის
სწავლის ხელახლად დაწყება,
ისტორიულ საბუთების
ლექსიკონით შემოწმება,
ფილოლოგიურ კვლევისა
ღრეტიობით დაიკინება.

ეგ იარაღი ძველია,
სიგნაწილითა ნახარია,
ჩიულ ყრმათა გასართობათა,
არ მოსახრებით ნაქმარია;
დღეს ბუკუ-სახრი მომწიფდა
ეგ აღარ არის სახმარია;
სჯობს თქვენზე მკოდნე შეგვებას,
მას ეუბასუნოთ საცმარია.

თანამშრომელი სრულად გვეყავს
მალალი ნიჭით შემკულნი,
ქვენის იმედი, ბარაქა
სულ ახალგაზდა რჩეულნი,
თქვენგნით აბუღად გამხდარნი,
ჩვენ წრეში ჩაბუღებულნი;
მათია დრო და სეგობა,
თქვენ დარჩით აბარეგულნი.

ჩვენ „აქმა“ არსითვის გვიტყვამს,
„აკაკის“ მეტისთვისა;
თავი წაიღო ჩხვილით,
აწ თქვენც ვადმოღრინდა;
კლიტე მოგეტაცა კასისა,
ველარ გავადეთ ისა;
„აკაკის“ თქვენე იტირთეთ,
კლიტე მოგვეტო, — გვინდალა.

რედაქტორ-გამომცემელი ან. თ.-წერეთლისა.

განსხვალეხანი საბაღო-სნო წ'არმაება

„როკვეი“

მისილ სტეფანეს მის ბეთანიშვილისა
ქ. ბათუმში.

ამ ბაღში მოჰყავთ ცხელი ქვეყნების, ორანჟე-
რის და სახლის მოსართავი მცენარეები. აგრეთვე
იცილება იმართი ნერგები და ყვავილების ძირები.
რადგან ქ. ბათუმში ცხელი, თოთქმის ტრო-
პიკული ჰავაა, ამისგამო ბეთანიშვილის ბაღში

მოჰყავთ და უფლიან ძვირფას ტროპიკულს მცენა-
რეებს, რომელნიც ჩრდილოეთის გრილ ჰაერში არ
ხარობენ და მუშუგელოთ შეუღლიანთ მათ გემოვნები-
სამებრ მოიპოვონ ყოველნაირი აშვეარი მცენარეები,
რომელნიც ოთახის თბილ ჰაერში ხარობენ.

ბეთანიშვილის ბაღში არის ამ ყვამდ ორასი ჩა-
ის ვარდისა, მურბონისა, რემონტატივისა და სხვა
ნაირი ვარდების ნერგები. ხეხილის ნერგები საუკე-
თესო რუსეთის ტყეოპის გვირისა, ორისა და სამის
წლისა, ფიჭვეული და ლიბანოს კედრის მგზავსი ხე-
ბის ნერგები; ჩირგვეული მცენარეები ყოველგვარნი,
რომელნიც მუდამ მშენობენ, ანუ რომელთაც ზამ-
თრობით ფოთოლი სცივიათ.

სია ამ მცენარეებისა დაბარებისათნავე უფ-
სოდ იგზანება.